

Jde to...

Kamil Malát, ČSCHMS

Připadá vám tento titulěk zvláštní? Na první pohled určitě ano, ale pokud se začtete do následujících řádků, jeho smysl jistě velmi brzy pochopíte.

Není žádnou novinkou, že některé chovatelské kluby jsou prostřednictvím Českého svazu chovatelů masného skotu členy světových či evropských sdružení chovatelů masných plemen skotu. Vedle plemen charolais, aberdeen angus či blonde d'Aquitaine jsou tak i zástupci chovatelů belgického modrobílého skotu zapojeni do mezinárodního uskupení chovatelů s názvem Belgian Blue International (BBI). A stejně jako u jiných plemen, i tato organizace pořádá v určitých časových intervalech mezinárodní setkání svých členů, aby se zde vzájemně informovali o aktivitách a perspektivách chovu daného plemene v zemích, kde je plemeno chováno a poznali způsob a systém chovu v dané lokalitě. Letošní kongres BBI se po šestileté odmlce konal na území Velké Británie, konkrétně ve Walesu a částečně také v Anglii. Pro úplnost uvedme, že tato organizace založena v červenci 1986 v Belgii, a letos tedy slaví pětadvacáté výročí od svého vzniku. Na počátku jejího založení tehdy stálo pět členských zemí samozřejmě v čele s Belgií pod-

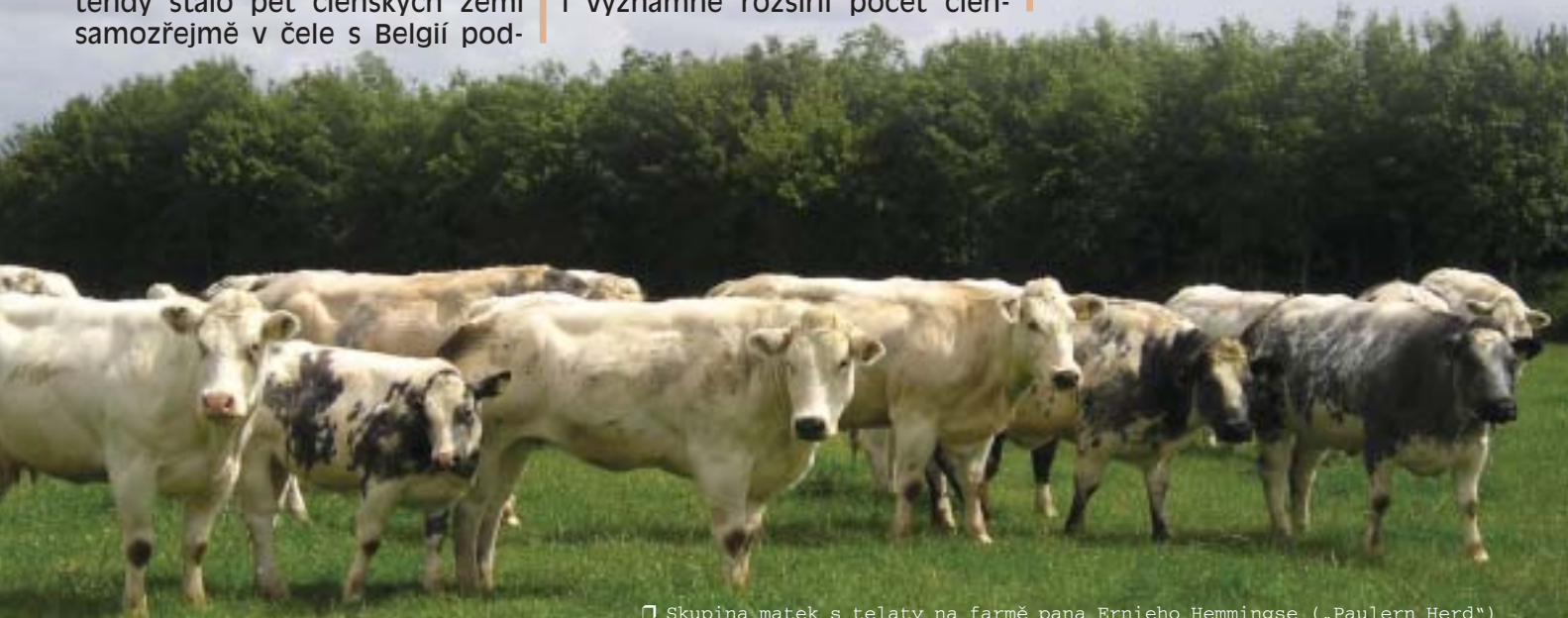

□ Skupina mladých plemenných býčků připravených na prodej na farmě „Seifion“ (foto: Kamil Malát)

porované chovatelskými organizacemi z Francie, Velké Británie, Nizozemí a Dánska. Velkou roli při zakládání BBI hrál rovněž dnes již zesnulý profesor Hanset, věhlasný propagátor plemene a odborník na slovo vzatý, který je nejenom v Belgii považován za hlavní osobu, která se zasloužila o rozkvet plemene a jeho celosvětový rozmach. Avšak po dlouhých pětadvaceti letech se struktura delegátů jednotlivých členských států výrazně proměnila, a tak na letošním kongresu byli účastni pouze dva zástupci, kteří mohli nostalgicky zavzpomínat na tehdejší dobu, neboť byli osobně na ustavujícím zasedání přítomni. Během doby se však i významně rozšířil počet člen-

ských zemí, a tak dnes oproti 5 zemím jež stály u zrodu BBI, je členy celkem 16 států z celého světa.

Jak již bylo uvedeno, letošní hostitelskou zemí se stala Velká Británie. Nutno říci, že volba na uspořádání kongresu na britských ostrovech byla více než oprávněná, neboť zdejší populace belgického modrobílého skotu, co se rozšířenosti plemene a počtu registrovaných chovatelů týká, je celosvětově jednou z nejvýznamnějších. Ke konci loňského roku bylo členy „British Blue Cattle Society“ celkem 679 chovatelů a ačkoliv počet registrovaných čistokrevných telat těchto chovatelů jen mírně přesahuje

□ Skupina matek s telaty na farmě pana Ernieho Hemmingse („Paulern Herd“) (foto: Kamil Malát)

dvě tisícovky, pak počet telat, jejichž otec je plemeník belgického modrobílého plemene, přesáhl 175 000 kusů. Od období prvních importů do této země v roce 1982 uběhla již dlouhá doba a tamní populace doznala oproti té původní zásadních změn. Velká Británie není Belgie, a tak tamní trh má zcela odlišné požadavky na které britští chovatelé, chtějí-li uspět, musí reagovat. Předně je potřeba uvést, že drtivá většina čistokrevných jedinců je chována pro účely produkce plemenného materiálu, zejména pak býků, pro komerční chovy. Systém chovu krav bez tržní produkce mléka je zde postaven téměř výhradně na křížení, a tak i výsledným produktem je hovězí maso pocházející z kříženců s masnými plemeny. U drtivé většiny chovatelů to funguje tak, že i ti plemenařící mají svůj chov z velké části postavený na křížbě a pouze menší část chovají odděleně v čistokrevné formě. Častá je rovněž kombinace chovu belgického modrobílého plemene s chovem plemene limousine. Poptávka po belgických plemenících se každoročně zvyšuje, a tak k rychlejšímu rozmnožení čistokrevných jedinců chovatelé ve velké míře využívají také embryotransferu.

Trochu odbočím a pro lepší ilustraci uvedu pár čísel týkajících se rozložení chovu masného skotu ve Velké Británii. Pokud jde o počty chovatelů a zapsaných zvířat v plemenné knize, tak plemenem číslo jedna je na britských ostrovech limousine (32 %), následované plemenem charolais (15 %) a aberdeen angusem (14 %). Čtvrtou a pátou příčku shodně obsadila plemena masný simentál a právě belgické modrobílé (obě shodně 10 %). V porovnání s předchozími lety je to právě belgické modrobílé plemeno, jehož stavy za poslední období rostou nejrychleji.

Pozorní čtenáři jistě postřehli, že se dopouštím jisté chyby v názvosloví plemene. Od roku 2007 se totiž z „British Belgian Blue Cattle Society“ stala jen „British Blue Cattle Society“ a plemeno by se tedy v českém překladu mělo správně nazývat „brit-

□ Graymar Electra – šampionka plemene na Royal Welsh Show 2011, narozena: 16. 8. 2009, otec: Gitan Du P'Tit Mayeur, matka: Bringlee Beth, chovatel: Matthew Jones (foto: Kamil Malát)

ské modré“. Nicméně z hlediska plemenařské evidence a vedení plemenných knih se samozřejmě stále jedná o jedno a totéž plemeno, a proto z důvodu zjednodušení toto pomineme.

Důvody, které vedly chovatele ke změně názvu plemene a asociace byly v podstatě dva: tím prvním byl fakt, že britská populace se od doby prvních dovozů natolik změnila a odlišila od té belgické, že i britští chovatelé cítili potřebu být „odlišeni“. Ten druhý je pak čistě komerční, kdy si chovatelé, ale stále častěji i běžní spotřebitelé, spojují belgické modrobílé plemeno s císařskými řezy, a to v zemi, kde organizace ochránců práv zvířat mají velmi početný počet příznivců, není žádoucí. Odlišné požadavky britských spotřebitelů se velkou měrou promítají do směru, kterým se bude ubírat šlechtění na který následně reagují chovatelé odlišnými prioritami a rovněž rozdílným managementem chovu. A co tedy tu britskou populaci natolik odlišuje od té belgické? Pojdme si uvést několik zásadních rozdílů: smyslem chovu čistokrevného skotu ve Velké Británii je produkce plemenného materiálu zatímco v Belgii je hlavním účelem chovu čistokrevných zvířat produkce kvalitního hovězího masa (prodej plemenných zvířat je pro belgické chovatele pouze finančním přílepením). Osvalení není pro britské chova-

tele na rozdíl od jejich belgických kolegů primárním selekčním kritériem – tím je naopak motorika pohybu, kvalita končetin a tělesné rozměry (zejména výška a délka těla). Důvod je nasnadě: chtějí-li britští belgičtí plemeníci v přirozené plemenitbě v dojených či masných komerčních stádech uspět v ostré konkurenci s býky ostatních masných plemen, musí být v těchto aspektech „konkurenceschopní“. Je to dáno zejména způsobem chovu KBTPM, který je velmi blízký tomu našemu, tzn. klasický pastevní systém matek s telaty. Naproti tomu v Belgii se už i odchov telat velmi často „odehrává“ ve stájích, kdy jsou telata ihned po narození odstavena a intenzivně krmena. Rovněž i věk při prvním zapouštění je odlišný – zatímco v Belgii je trendem získat první tele už ve dvou letech, ve Velké Británii se většina jalovic poprvé otelí až ve třech letech. Dalším rozdílem je přístup chovatelů k telení, který přímo souvisí právě s věkem při prvním zapuštění – díky tlaku veřejnosti je ve Velké Británii pro tamní chovatele snadnost telení velmi důležitá i u čistokrevného skotu, zatímco Belgičané to příliš zatím neřeší. Je sice pravdou, že i v Belgii a Nizozemí existují projekty na měření šířky pánve plemenic, zatím se však u chovatelů neseťkaly s příliš pozitivní odezvou. Proč, to se dočtete dále.

□ Bringlee Sandy ET je považována za královnu „British Blues“ (vlevo na obrázku z roku 2004, foto: Wayne Hutchinson). Tato kráva má již více než 100 potomků – mnoho býků působí v inseminaci nejenom na britských ostrovech, ale i v Belgii (např. býk Bringlee Blackstar). I ve svých 11,5 letech se těší velmi dobré kondici (na obrázku vpravo). Dlouhověkost má zřejmě v genech, neboť ve stádě pana Grahama Bringleeho, odkud pochází, působí stále i její 17ti letá matka Bringlee Nestor. (foto: Kamil Malát)

Reálný příklad z britské praxe demonstruje, jak jsou požadavky na welfare zvířat ve spojení s komerčním tlakem obchodníků pro britské chovatele nekompromisní: při vyjednávání chovatelů se společností Tesco její zástupci chovatelům oznámili, že pokud chtějí i nadále chovatelé dodávat maso z belgického plemene do jejich řetězce, musí otázce porodů věnovat dostatečnou pozornost. Jinými slovy řečeno: obchodníci nebudou prodávat maso pocházející z plemene, kde je císařský řez systematickým prostředkem k vybavení telete z těla matky. A jelikož je stejně jako u nás drtivá většina masa prodávána prostřednictvím těchto velkých marketů, nezbylo britským chovatelům nic jiného než to akceptovat, neboť vidina ztráty tak velkého trhu by pro ně mohla být smrtící ránou. Dnes je

tedy 85 % z celkem 2233 narozených a registrovaných čistokrevných telat v roce 2010 narozeno bez pomoci císařského řezu. Zkrátka jde to... A jsme zpátky na začátku u našeho titulku, nicméně naše vyprávění ještě rozhodně nekončí. Chci se s vámi podělit o to, jak toho britští chovatelé dosáhli.

Většina si patrně bude myslet, že je to pouze za cenu výrazného snížení osvalení zvířat. Vězte ale, že to tak úplně pravda není. Je jistě neoddiskutovatelné, že oproti belgické populaci je stupeň osvalení na nižší úrovni, přesto ale v porovnání s ostatními masnými plemeny je stále vysoce nadprůměrné. Vše je pouze a jen otázkou managementu chovu, kdy chov a výběr zvířat do plemnitby není postaven výhradně na maximálním osvalení, ale důraz je kladen na zcela jiné znaky. Výrazným pozitivem plemene, které při snadnosti porodů sehrává také důležitou roli, je i to, že doba březosti belgických plemenic je ze všech masných plemen nejkratší, což je dobrým předpokladem nižší porodní hmotnosti telat. Dosažení telení přirozenou cestou není žádná věda, stačí jen důsledně dodržovat několik stěžejních zásad:

1. čistokrevné jalovice se připouští až pokud je jejich růst a vývin dostatečný a je předpo-

klad, že v době porodu je již jejich pánev natolik vyvinuta, že jsou schopny tele na svět přivést normální cestou – tzn. poprvé se zapouští až ve 24 – 26 měsících.

2. k připuštění jalovic se používá býk jiného plemene (velmi často limousine), který je prověřen na snadnost telení.

3. při výběru plemeníků se velký důraz klade na využití plemeníků s vysokou plemennou hodnotou pro snadnost telení. Velká Británie je zařazena do australského systému výpočtu plemenných hodnot Breedplan, kde jedním z vyhodnocovaných ukazatelů je také tento znak.

4. je důrazně dbáno na to, aby jalovice, ale i krávy cca 6 – 9 týdnů před otelením dostávaly pouze seno a minerální doplňky.

5. posledním aspektem, který však není otázkou managementu, ale financí je to, že britská asociace chovatelů „British Blue Cattle Society“ uvalila „daň“ na telení pomocí císařského řezu. Před lety totiž zavedla poplatek 10 liber, které při registraci nově narozeného telete musí chovatel zaplatit navíc oproti registraci telete narozeného přirozenou cestou. Byť se v kontextu ostatních poplatků svazu nejedná o nijak vysokou sazbu, dává to veřejnosti jasný signál, že chovatelé tomuto problému věnují pozornost.

Velká Británie však není zdaleka jednou zemí, která se vydala cestou telení přirozeným způsobem. Dalším z příkladů je Dánsko. Dán-

□ Tweeddale Ebony na výstavě Royal Welsh Show (otec: Blak du Baty d'Eprave) (foto: Kamil Malát)

sko již dnes sice nechová tolik kusů jako kdysi (zhruba 500 kusů chovaných 45 chovateli), ale bylo první zemí na světě vůbec, která plemeno belgické modrobílé na své území dovezla. Stalo se tak již v roce 1972, tedy dokonce ještě rok před tím, že v Belgii plemeno dostalo své oficiální jméno. Na rozdíl třeba od Velké Británie, zde však telení přirozenou cestou není diktováno pouze trhem či tlakem spotřebitelů jako je tomu jinde, ale přímo ministerstvem spravedlnosti! V roce 1998 totiž tamní televizní stanice odvysílala v televizi pořad se záběry císařského řezu, což mělo na veřejnost téměř okamžitý negativní dopad. V souladu se zákonem na ochranu zvířat smí dánští chovatelé volat veterináře a požadovat provedení císařského řezu až teprve pokud se plemence není schopna otelit sama. Není tedy možné „císaře“ dělat preventivně, jak je tomu zvykem v Belgii. Avšak ani to se nezdálo dostatečné, a tak dánská veterinární správa položila otázku, zda je vůbec správné chovat plemeno, u kterého je vysoký předpoklad obtížných porodů. Do celé záležitosti se tedy vložilo ministerstvo spravedlnosti a dalo dánským chovatelům doslova „nůž na krk“, když ustanovilo, že chovatelé musí podíl císařských řezů snížit z tehdejších padesáti na 10 % během pěti let! Chovatelé tuto „výzvu“ přijali a „pětiletku“ dokonce překročili. Během pouhých 4 let se

jim podařilo procento císařských řezů dostat pod úroveň 10 %. Aby tento trend dánští chovatelé dlouhodobě udrželi, dánská chovatelská organizace v roce 2005 rozhodla o tom, že chovatelé musí jalovice připouštět plemeníky jiných plemen než belgického modrobílého plemene. Každý rok musí rovněž dánská asociace chovatelů belgického modrobílého předkládat ministerstvu spravedlnosti zprávu o tom, jak se daří chovatelům podíl císařských řezů snižovat.

Ještě o krok dále v boji proti belgickému modrobílému skotu šli švédské úřady, které v minulosti dokonce požadovali úplný zákaz chovu tohoto plemene. Evropské veterinární komisi předložili návrh, aby zakázala používání zvířat nesoucí jakékoliv nežádoucí genetické změny s tím, že výslovně poukazovali na belgické modrobílé. Přestože usnesení nebylo přijato, Švédsko zavedlo zákaz chovu belgického modrého včetně dovozu živých zvířat a spermatu z důvodu, že charakteristické dvojité osvalení by mělo být považováno za genetický defekt, který zvířata poškozuje. V roce 1998 však švédský farmař Gunnar Nilsson tento postoj

□ Na farmě „Paulern“ (Hay Lane Farm) bylo k vidění mnoho vynikajících plemenic (foto: Kamil Malát)

napadl u Evropského soudního dvora, který zákaz zrušil s odvoláním na jeho nezákonnost podle práva EU. Švédští politici, skupiny spotřebitelů a i někteří zemědělci na tento verdikt reagovali negativně, a tak se na několik let strhla vlna odvolávání a diskuzí na téma etiky v chovu hospodářských zvířat. V roce 2000 začal původní chovatel přeci jen prodávat hovězí maso potomků krav, které byly zapuštěny spermatem býků belgického modrého plemene, přičemž švédská vláda následně stanovila podmínky pro využívání tohoto plemene. Avšak roce 2001 švédský odvolací soud potvrdil dřívější rozhodnutí, na základě kterého Národní rada pro zemědělství zakázala švédskému farmaři inseminovat jeho krávy spermatem býků belgického modrého s odůvodněním, že chovatel nesplnil všechny zákonné podmínky pro chov. Přesto v roce 2006 na základě Evropského práva padlo rozhodnutí, že používání genetiky plemene belgické

□ Vítěznou skupinou pěti se v ostré konkurenci 12 masných plemen na letošní Royal Welsh Show stala skupina plemene belgické modrobílé resp. britské modrobílé (foto: Kamil Malát)

□ Všechny plemenice ve stádě „Nantyderrri“ se již patnáct let telí pouze přirozeným způsobem (foto: Kamil Malát)

modré není ve Švédsku ilegální, a tak švédské obchody nakonec začaly prodávat maso pocházejícího z tohoto plemene. Švédská ministryně pro zemědělství, Eskil Erlandsson, v té době navrhla, aby štítek, kterým je povinně všechno hovězí maso v celé EU označeno, obsahovalo také údaje o plemeni, aby si švédští spotřebitelé byli vědomi toho, že nákupem tohoto masa podporují plemeno, proti kterému dlouhá léta bojovali. Nicméně jak dobře víme, právní předpisy EU stanoví, že informace o plemeni nepatří mezi ty, jež musí být povinně zveřejňované, a tak byl tento návrh nakonec stažen a plemeno belgické modré si po letech komplikací našlo díky vytrvalému švédskému farmáři svojí cestu na stůl tamních spotřebitelů. Diskuze nad tímto tématem však během let dospěla do takového stádia, že i když není chov ve Švédsku ilegální, mediální „masáž“ měla na spotřebitele takový vliv, že konzumace masa z belgického modrobílého je na velmi nízké úrovni,

což se odráží i na stavech belgického modrobílého skotu. Odhady hovoří o cca 500 telat ve formě kříženců. Úspěch Gunnara Nilssona v boji s úředníky lze tedy spíše označit za Pyrrhovo vítězství...

Samostatnou kapitolou jsou pak země jako je Austrálie a Nový Zéland. Zde jsou dojezdové vzdálenosti tak velké, že ani nepřipadá v úvahu, aby chovatelé volali ke každému porodu veterinárního lékaře. Navíc jsou zde náklady za tento úkon poměrně vysoké, v přepočtu se pohybují někde mezi 300 – 400 EUR, jinde i více. Pokud tedy chtěli tamní chovatelé toto plemeno vůbec chovat, museli telení zvládnout bez pomoci císařského řezu, což se jim ostatně také povedlo. V těchto končinách sice belgický modrobílý skot není tak populární jako např. v Evropě, nicméně i zde je několik desítek farem, kteří se jeho chovu v čistokrevné formě věnují.

Z výše uvedeného je patrné, že důvodů ke zlepšení snadnosti porodů u čistokrevného belgického skotu existuje v rámci celého světa celá řada. V Evropě jsou to velmi často tlaky ze strany spotřebitelů prezentované prostřednictvím skupin ochránců zvířat, jinde ve světě jsou důvody

o dost prozaičtější. Je však evidentní, že pokud má plemeno v celosvětové konkurenci uspět, musí na tyto výzvy reagovat. I přesto, že rostoucí světová populace bude klást vyšší požadavky na lepší efektivitu produkce a výroba potravin poroste, dá se i tak předpokládat, že tlaky na zlepšení podmínek welfare budou v budoucnu stále silnější a dříve či později jim bude čelit většina vyspělých zemí. Na tento okamžik se ostatně pomalu připravují i chovatelé z Belgie a Nizozemí, kdy v těchto zemích existuje projekt zaměřený na sledování pánevních rozměrů plemenic. Jak je již uvedeno výše, zatím se však neseťkává s přílišným zájmem chovatelů. Důvod je jednoduchý – nikdo jim totiž nemůže garantovat, že získané teoretické údaje z měření budou v praxi platit a že kráva (či jalovice) označená jako plemenice, která se potencionálně dokáže otelit sama, se také skutečně sama otelí. A navíc nikdo pochopitelně není chovatelům schopen v případě úhynu tele či dokonce jeho matky kompenzovat vzniklou finanční ztrátu. Navíc praktické poznatky ukazují, že aspektů ovlivňujících obtížnost resp. snadnost porodů je mnohem více a v některých případech se naopak dokáže samovolně otelit plemenice u které teoretický výpočet uvedl, že to není reálné.

Šlechtění skotu je dlouhodobá záležitost formovaná podněty od spotřebitelů, které vychází z toho, za co je trh ochotný farmářům zaplatit. Šlechtění na samovolné porody je však bohužel v naprosto negativním vztahu k tělesné stavbě a především k osvalení a v belgických tržních podmínkách proto v tuto chvíli nemá ekonomické opodstatnění. Z toho logicky pramení vlažný zájem o změnu v přístupu k této problematice. Belgickému systému telení navíc nahrávají i vědecké poznatky, které ukazují, že telení pomocí císařského řezu minimalizuje ztráty při porodu a také ranou post-natální mortalitu. Tudiž při velmi dobře propracovaném managementu, který belgičtí chovatelé používají, je to

□ Kráva s teletem na farmě „Dragon Blues“ (foto: Kamil Malát)

□ Bringlee Carlos, který působil i na inseminační stanici společnosti Cogent, dnes předává své geny ve stáde „Cromwell“ (foto: Kamil Malát)

nejlepší a neekonomičtější způsob jak získat a odchovat zdravé tele. Je tedy zřejmé, že etické náhledy na problematiku telení a vědecké poznatky mohou být často velmi protichůdné. Mají se tedy farmáři chovat racionálně a řídit se tím, co říká věda nebo mají „podlehout“ a jednat ve smyslu etického a emočního citění? Rozum nebo srdce? Vskutku nelehká odpověď...

Nicméně i přes obtíže, kterým musí chovatelé belgického modrobílého skotu na celém světě čelit, se počet zemí, kde se toto plemeno chová, rozrůstá. Vzrůstající oblibu si plemeno získává zejména při křížení s dojenými či ostatními masnými plemeny. Ostatně využití belgických býků jako koncového plemene pro produkci jatečného skotu je to, pro co je plemeno ideálně předurčeno, neboť kvalita potomstva ve spojení se snadnými porody jsou devizy, kterými se žádné jiné masné plemeno pochlubit nemůže. Není tedy divu, že plemeno se v křížení stává stále oblíbenějším nejenom ve většině evropských zemí, ale i jinde ve světě. Například v Německu je několik let po sobě plemeno belgické modrobílé suverénně ple-

menem číslo jedna pokud jde o počty prvních inseminací. V loňském roce bylo v celém Německu provedeno 153 000 prvních inseminací, přičemž více než polovina, přesně 70 859 připadá právě na belgické modrobílé plemeníky. Belgické modrobílé je v Německu dlouhodobě nejvyužívanějším plemenem a svojí pozici v konkurenci s ostatními plemeny si stále vylepšuje. Kupříkladu nárůst v počtu provedených inseminací porovnání s rokem 2009 činil celých 23 % (v roce 2009 bylo 57 622 prvních inseminací BM býky). Druhým nejoblíbenějším plemenem v inseminaci je pak limousine s 31 600 prvními inseminacemi, třetí je plemeno charolais. Uplatnění však belgické modrobílé plemeno nenachází pouze v chovatelsky vyspělých státech, ale i v méně rozvinutých zemích při zušlechťování místních plemen skotu. Jedním z posledních příkladů kam se plemeno rozšířilo je např. Pákistán či africká Namibie. Vzrůstající popularita plemene je patrná také v zemích jižní Ameriky, kde je chov masného skotu postaven z velké části na plemenech zebu a nelore. Tamní farmáři stále více využívají belgické ple-

meníky při křížení s matkami těchto plemen, aby zlepšili křehkost a jemnost masa.

Co napsat závěrem? Sílí tlaky spotřebitelů na dohledatelnost původu dodávaných potravin ve spojení se zvyšujícími se požadavky na welfare chovu hospodářských zvířat, skotu nevyjímaje, staví před plemeno belgické modrobílé nové výzvy. Ty spočívající zejména v eliminaci obtížných porodů jako hlavní etické námitky proti chovu tohoto plemene. Praktické zkušenosti farmářů napříč mnoha státy světa ukazují, že docílit u čistokrevných matek telení bez pomoci císařských řezů je reálné. K dosažení těchto cílů je však nutné odklonit šlechtitelskou práci od jednostranně zaměřené selekce směrem k enormnímu osvalení a pozornost soustředit také na druhotné znaky jako rámec, vývin pánve či dalších znaků, které sice přímo s obtížností porodů nesouvisí, ale pro udržení konkurenceschopnosti plemene jsou velmi podstatné, jako je například kvalita končetin a celková motorika pohybu. Základním předpokladem úspěchu při „přechodu“ na přirozené telení je však změna managementu chovu, která hlavní měrou snadnost telení ovlivňuje. Na druhé straně enormní celosvětový nárůst obliby využívání belgických býků v komerčním křížení je jasným signálem, že popularita plemene sílí a že jeho budoucnost je světlá. Jak říká Pierre Mallieu, ředitel belgické plemenné knihy: „Kdyby plemeno belgické modrobílé neexistovalo, dříve či později by vznikl požadavek na jeho vytvoření“.

□ Skupina delegátů BBI na fotce s vítěznou „skupinou pěti“ na Royal Welsh Show (foto: Anthony Mosley)